

Auhinnatäs

374335

Teaduse
seletamine.

Auhinnatäs" (3.4.1.)

Oja, August.

Auhinnatöö

374335

"INTERPRETATIO DECLARATIVA"

1. XII. 29. a. tunnustatud
kolmanda auhvana hääritseks.
autor: stud. jur. August Oja.

Stranberg

Tartu ülikooli Sekretär

E. V.
TARTU ÜLIKOO LI
DIREKTORAAT
1. nov 1886

SEADUSE SELETAMINE



103 18966

1. Seaduseandl. tahte kindlakstege mine	1 - 4.
2. Seaduse (muudatus)	5 - 6.
3. Seaduse (muudatus)	6 - 8.
4. Seaduse (muudatus) (kriitika)	9 - 13.
19. Seaduse seletamise viisid.	
1. Grammatiline seletamine	13 - 14.
2. Süstemaatiline seletamine	15 - 16.
3. Ajalooline seletamine	16 - 18.
4. Seletamine õigusteadustilt	18 - 19.
SEADUSE SELETAMINE	
1. Legaalne seletamine	20.
a) Autentiline seletamine	20 - 21.
b) Kohtulik seletamine	22 - 24.
c) Administratiivne seletamine	24 - 26.
2. Teaduslik seletamine	26 - 27.
VI. Seaduse seletamine tagajärgede poolest.	
1. Riigisotsiaalne seletamine	27 - 28.
2. Lühendav seletamine	28 - 29.
3. Ettevaatav seletamine	29 - 30.



S I S U K O R D.

I.	Üldmärkusi	1hk.	1 - 4.
II.	Vaated seaduse seletamise otstarbe kohta.		
	1. Seaduseandja tahte kindlakstegemine	"	4 - 5.
	2. Seaduse enese tahte	"	5 - 6.
	3. Seaduse sisu (mõtte)	"	6 - 8.
III.	Seaduse teksti kindlakstegemine (kriitika)	"	9 - 13.
IV.	Seaduse seletamise viisid.		
	1. Grammatiline seletamine	"	13 - 14.
	2. Süstemaatiline seletamine	"	15 - 16.
	3. Ajalooline seletamine	"	16 - 18.
	4. Seletamine õigluse vaatepunktilt . .	"	18 - 19.
V.	Kes seletab seadust?		
	1. Legaalne seletamine	"	20.
	a) Autentiline seletamine	"	20 - 21.
	b) Kohtulik seletamine	"b	22 - 24.
	c) Administratiivne seletamine	"	24 - 26.
	2. Doktrinaarne seletamine	"	26 - 27.
VI.	Seaduse seletamine tagajärgede poolest.		
	1. Kitsendav seletamine	"	27 - 28.
	2. Laiendav seletamine	"	28 - 29.
VII.	Analoogiad	"	29 - 35.

---ooo000ooo---

Ja mis ei võimalda leiustada ega mõelda, tuleb
 ülesandeks võimalikult kõik erijuhused, mis võivad esineda
 nime alla kuuluda.

Nagu tähendab Petrusse, mängib olulist rolli arendamis-
 ettevõtte tähtsust oma viimane viis - üleslugemine, kuna
 kõrgetes arendamisetappides on enam kasutatav üldine
 mõistete võte (püütakse vähemate sõnadega võimalikult
 palju asju väljendada).

SEADUSE SELETAMINE.

I. Üldmärkusid.

Iga seadus, administratiivne norm jne. on inimese saavutus. Ja nagu inimeste looming kunagi, ei saa ükski saavutus täielik olla.

Põhimõtted, mis määravad mitmesugustel aegadel ja mitmesugustes kohtades antud seaduste vastastikku suhteid, näitavad, missuguseid nimelt norme tuleb käsitada ühes või teises erijuhtumis. Kuid on vähe sellest, kui teada, missuguseid nimelt norme tuleb käsitada. Peab peale selle oskama käsitada neid norme. Selleks aga on tarvis kõige enne välja selgitada antud normi mõte.

Seaduse seletamine (interpretatio legis) on normi sisu (mõtte) kindlakstegemine seaduses. Seletamise ülesanne on seaduse sihi (ratio legis) määramine. Kõik praktilised asjaolud toovad tarviduse seletamise järele.

Iga norm koosneb sõnadest, nimedest. Neile nimedele vastavad sagedasti üldised kujutlused, ilma et oleks lähemalt määratud klassid ja klassi mõisted kindlate tunnustega.

Üks tähtsamatest ja raskematest õigusteaduse ülesannetest on: luua niisuguseid klassi mõisteid, mille maht ja piirid on võimalikult absoluutselt fikseeritud, ja mis ei võimalda laiendamist ega kitsendamist. Tuleb üleslugeda võimalikult kõik erijuhtumid, mis võivad antud nime alla kuuluda.

Nagu tähendab Petražitsky, mängib alamates arenemisastmetes tähtsat osa viimane viis - üleslugemine, kuna kõrgemates arenemisastmetes on enam käsitatav üldiste mõistete võte (püütakse väheste sõnadega võimalikult palju norme väljendada).

"Üldiste mõistete najal tuleb lahendada üksikuid juhtumeid. Tuleb antud normatiivsest faktist (Petražitsky) välja tuua või sellega kõrvuti seada igasugu teised uued juriidilised oletused; tuleb teha otsustusi mitmesuguste, otse mitte ettenähtud juhtumite ja küsimuste puhul, eriti mitmesuguste eriküsimuste puhul, mis võivad äratada kahtlust iseäralise keerulisuse tõttu. See on tegevus, mida nimetatakse kasuistikaks. Kasuistlik looming on juristide töö ja sellekohaste teoste peasisuks olnud näit. vana rooma, talmudi ja praeguse aja prantsuse õigusteaduses.

Seletamise juhtivaks põhimõtteks peab olema seaduslikkuse alus, s.o. kokkukõla maksva õigusega. Seletamise sihiks ei või olla selle vastuolu kõrvaldamine, milles seadus võib asetseda elu tõelikkude tarvete suhtes - õigluse seisukohalt vaadelduna. Seadus on antud tulevaste nähtuste kohta; raske ja võimatu on ette kokkukõlastada uuel määratavat õiguse-seadlust kogu maksvate juriidiliste normide kompleksiga; seaduseandja võib väljenduda ainult mineviku ja oleviku terminites (Taranovsky).

"Üldiselt mõeldakse seletamise all seaduse seletamist. Kuid seletamist tuleb laiendada võimalust mööda ka teiste positiivse õiguse kujude (kombeõiguse ja t.^x) peale. Seletamise ülesanne käib seaduste kohta ja nende kaudu ka kõigi teiste normide kohta.

x) Petražitsky toob oma raamatus: Теория права и госуд. въ связи съ теоріей нравственности, II k., lhk. 567 ja järgm., - veel teisi, praeguse aja teadusele tundmatuid või selle poolt tunnustamatuid positiivse õiguse kujusid: 1) prejuditsiaalne (kohtu praktika ja üksikud prejuditsioonid) õigus, 2) juditsiaalne õigus, 3) raamatu õigus (Talmud j.t.), 4) communis doctorum opinio, 5) juriidilise ekspertiisi õigus, 6) usuliseetiliste autoriteetide (prohveteide, apostlite, kirikuisade) läkituste õigus, 7) lepingu õigus, 8) ühekülgsede töötuste õigus, 9) programmi õigus, 10) pretsedendi õigus, 11) juriidiliste kõnekäänude, vanasõnade õigus ja t.

Peale selle, tuleb tähendada, seletamine leiab aset mitte ainult õigusteaduses, vaid kõikides teadustes, mis teevad tegemist kirjalikkude allikatega, näiteks ajaloo, usuteaduses. Ja võib, nagu tähendab Korkunov, näidata niisuguseid reegleid, mida võib ühtviisi käsitada nii juriidiliste normide seletamises ja kriitikas, kui ka ajalooliste mälestusmärkide või dogmaatilise-usuliste raamatute seletamises ja kriitikas. Kuid juriidiliste normide kriitikal või seletamisel on oma iseärasused, nii näiteks kriitikas ja seletamises küsimus seaduse kokkukõlast põhiseadusega on omane ainult juriidilisele kriitikale ja seletamisele. Sellepärast võib viimases vahet teha kahe elemendi vahel: üldine ja spetsiifiline-juriidiline. ning looma: ... seaduseandja taht on oluline (niisuguse) Seaduse seletamise funktsioonid ei kuulu mitte üksnes õpetatud juristide kui niisuguste ülesannetesse, vaid on ka kõigi teiste isikute ülesandeks, kes otsustavad niisuguseid või teisi küsimusi positiivse õiguse alal; eriti tuleb sellega tegemist teha kohtunikudel, administraatoritel, riikide esindajatel ühede või teiste küsimuste otsustamise vallas - vastavate riikide vastastikküsimuste ja kohustuste kindlaksmääramisel (rahvusvahelise õiguse alal) jne. Seaduse seletamise teooria põhimõtted on aluseks mitte ainult õpetatud juristide tegevusele, vaid ka positiivse õiguse praktilises käsitamises üksikute eluliste juhtumite puhul n.ö. "praktikas", eriti kohtu, administratiiv ja rahvusvahelises tegevuses. Vahe seisab ainult selles, et teadus teeb tegemist peaaesjalikult mitte konkreetsete õigustustega ja kohustustega, vaid nende üldiste kategooriatega, üldiste otsuste tegemisega ja ettevalmistusega lugematu hulga tulevaste konkreetsete küsimuste lahendamiseks; praktika aga teeb tegemist konkreetsete juhtumistega ja arutab enam-üldiseid

küsimusi ainult niivõrt, kui võrd see on tarvilik indiiduaalsete küsimuste otsustamiseks. Mida rohkem teadus on juba lahendanud vastavaid enam-üldiseid küsimusi, seda rohkem praktika ülesanne muutub kergemaks ja lihtsamaks: ta seisab antud konkreetse juhtumi viimises vastava üldise määruse alla otsitava konkreetse otsuse kättesaamiseks deduktiivsel teel.

II. Vaated seaduse seletamise otstarbe kohta.

1. Seaduseandja tahte kindlakstegemine.

Tänapäevani on üldiselt juristide poolt omaseks võetud väljendus "seaduseandja tahe". Siin ja seal kuuleme ning loeme: "... seaduseandja tahe on olnud (niisugune ja niisugune)." Sellest ka järeldatakse, et seaduse seletamine on seaduseandja tahte kindlakstegemine.

Tuleb küsida, kuidas kujutada ette seaduseandja tahtet?

Oletame, et seaduseandja tahe on see, mis väljendub antud seaduses. Kuid meie teame, et seaduseandja ei ole alati niisugune, kellel võib olla oma tahe või kelle taht saaks kindlaks teha. Kui seaduseandja on üks isik, riigipea, kuningas, nagu see on monarhistliku riigikorra juures, siis võime öelda, et seaduseandja tahe on siin kuninga tahe; sellega võib lugeda seaduseandja tahtet olemasolevaks. Aga ka siin ei ole alati tegemist ainuüksi kuninga tahtmisega: kuningas annab seadusi üldiste, rahva ja riigi huvide kaitseks, mis on sellega mitte ainult kuninga, vaid ka üldiste huvide tahe, kuigi kuningas on selle tahte väljendaja. Teiseks teame, et ka kuningas ainuisiklikult ei toimeta seaduseandmist. Kuningas küll kinnitab seaduse, kuid ei saa öelda, et iga norm seaduses oleks otse kuninga tahte avaldus. Seadus on kokku

seatud sellekohaste autorite poolt, tarvilikkudel asjaoludel (occasio legis), läbi vaadatud sellekohastes komisjonides ja nõukogudes, kes kõik seaduseandja taht on mõjutanud, võib olla iga normi juures.

Veel vähem saab seaduseandja tahtest juttu olla demokraatliku riigikorra juures. Siin antakse seadusele lõpulik kuju suuremalt osalt juba komisjonides. Komisjonid aga koosnevad poliitiliste erakondade esindajatest, kellel igal võib olla oma huvid ja oma tahe. Seaduse tekst kombineeritakse sagedasti mitmekordselt kestvate läbirääkimiste, vaieluste ja viimaks saavutatud kokkulepete tulemusena. Selle tõttu on siin ka väga raske kindlaks teha seaduseandja taht. Eriti raske on see veel siis, kui arutusel oleva seaduse eelnõu paranduse ettepanekuid tehakse parlamendi koosolekul ja parandused otsustatakse kohe, hääletamisega. Kes on jälginud meie Riigikogu tegevust, võib öelda, et suur osa Riigikogu üldkoosolekutel tehtavatest ettepanekutest on sündinud nii öelda poliitilise päevamõju meeleolus. Sellest ettepanekute segust seaduseandja taht kindlaks teha on täitsa võimata. Kui meie teemegi kindlaks kogu seaduseandlise koja psühholoogilise seisangu ja järelkult ka seaduseandja tahte teatud momendil, siiski ei saa sellest veel järeldada, et on kindlaks tehtud seaduseandja tahe püsivas mõistes, mis ei võiks muutuda. Järelikult, seaduseandja taht absoluutselt ei ole võimalik kindlaks teha.

Selles mõttes ei saa ka seaduse seletamine olla seaduseandja tahte kindlakstegemine.

2. Seaduse enese tahte kindlakstegemine.

Teine seisukoht seaduse seletamise otstarbe üle püüab tõestada, nagu oleks seaduse seletamine seaduse

enese tahte kindlakstegemine. Püütakse näidata, et on olemas mitte seaduseandja tahe, vaid seaduse enese tahe. Seadus peab olema nagu eraldatud seaduseandjast, peab esinema iseseisvana; ta oleks nagu miski kristalliseerunud tahe - seaduse enese tahe.

Seda seisukohta arvustades tuleb tähendada, et mõiste "seaduse tahe" võib küll olla kindlam ja püsivam kui mõiste "seaduseandja tahe", kuid siingi jõuame kahtlusteni. Tuleb küsida, mis tähendab öieti "seaduse tahe"? Kas saab olla seadusel tahtet? Mis on üldse tahe?

Meie teame psühholoogiast, et tahe, tahtmus on impuls, mis sunnib organismi aktiivselt reageerima; selle järelduseks on aktid - teod, positiivsed ja negatiivsed. Tahtet saab avaldada ainult organism, ta on organismi psühholoogiline omadus. Seadus ei ole organism, tal pole aju ega närve; tal ei saa järelikult ka tahtet olla. Võime ju küll ette kujutada, et seadusel on tahe; aga see tahe esineb meile väga metafüüsilisena, see kujuneb suuruseks, mida praktiliselt raske kindlaks teha.

Sellepärast ei saa seaduse seletamine ka seaduse enese tahte kindlakstegemine olla.

3. Seaduse sisu (mõtte) kindlakstegemine.

Kindlaim vaatepunkt seaduse seletamise otstarbe kohta on see, mis nimetab seaduse seletamist seaduse sisu (mõtete) kindlakstegemiseks.

Seaduse normid koosnevad sõnadest, seadus on sellega teatav sõnastus. Sõnastus annab seadusele teatava sisu, mõtte. Seaduse sisu on seaduses esinevate mõtete kogu. Seaduse seletamise ülesanne on nende mõtete kindlakstegemine. Seletamine peab aitama hoiduda seaduse valesti tõlgendamisest ühe või teise poole kasuks ja mõistete sihilikust kitsendamisest või laiendamisest.

Kui seaduse mõte on väljendatud, oskamatuses või ettenägematuses, kitsamalt kui on ta tõelik sisu, siis seaduseks saab ta ikkagi selles ulatuses, millises ta on avaldatud. Et aga seadus on õiguse allikas niivõrt, kui võrd seda väljendab ta mõte, siis, kui juhuslikult seaduse väljendused osutuvad laiemaks kui on ta tõelik sisu, seaduseks tuleb siiski lugeda ainult seda, mis on tööpoolest ta mõte. Viga või keeleline ebatäpsus ei või olla õiguse allikaks. Sellepärast peab lähemalt seletamise ülesandeks lugema seaduse mõtete kindlakstegemise, niipalju kui need mõtted on avaldatud seaduseandlises aktis.

Peale selle, seletamine peab aitama vöidelda kõige selle vastu, mis võiks anda põhjust konfliktideks, mitmesugusteks poolte väideteks, puhastades sellega positiivset õigust kõlbmatutest ja kahjulikkudest materjalidest. Petražitsky väidab, et see tegevus viib otse selleni, et saadakse vastavalt sihilikud argumentatsioonid, mis omavad mõnikord (sisuliselt süütu ja ettekavatsemata) sofistika kuju. Kui oleks tegemist objektiivse ajaloolise uurimisega selle üle, mis sisaldub seadustes jne., siis õigusteadusel paljudes juhtumites tuleks konstateerida otsekoheste vastuolude olemasolu mitmesuguste, iseäranis mitmesugusel ajal välja antud seaduste vahel, või sagedat kokkukõla puudumist, kui ka paljud kahemõttelisi väljendusi, mida võib tõlgendada mitmeti ühesuuruse tõelisusega; edasi võiks leida hulki niisuguseid elulisi suhteid, mida võib ühteviisi põhjendatult viia mitmesuguste õiguse-määruste alla ja sellele vastavalt ka mitmesuguselt otsustada. Kuid sellesse suhtuvad juristid Petražitsky arvates nagu mingisugusesse absoluutselt lubamatusse ja sellepärast ka faktiliselt olemasolematusse.

Valides, seletab edasi Petražitsky, ühe kahest või suuremast arvust võimalikkudest oletustest, juristid tungivad kõige suurema energiaga teiste võimalikkude oletuste ja arvamiste vastu, igatpidi neid ümberlükates ja hävitada püüdes. Kui seadused mitmesugustes seaduseandluse osas ühes ja samas küsimuses määravad mitmesuguselt, siis juristid püüavad igatpidi seda vastuolu seadustest välja lugeda, andes vastavatele määrustele niisuguse mõtte, et saadaks kokkukölas otsustus või et kanda need otsustused mitmesuguste juhtumite kohta, ning sellega kõrvaldada konfliktid jne. Sellepärast, muu seas, seaduste seletamise juures iga sammu peal juristid käsitavad kaitstava mõtte kasuks ja muu vastu niisugust argumenti kui otsustavat: kui tõlgendada niisuguses või niisuguses mõttes, siis saadaks vastuolu niisuguse ja niisuguse määrusega, sellepärast tarvis mõista teisiti jne. jne. "Äärmistes juhtumites, kui vastuolud on nii nähtav ja kahtlematu, et miskisugune kunst ei või aidata, mõlemad määrused tunnustatakse olemasolematuteks või üks teist tühistavateks ja otsitakse muid abinõusid küsimuse lahendamiseks.

See Petražitsky arutlus, küll raskepärane temale omase stiiliga, põhjalikkusega ja üksikasjalikkusega, tabab teravmeelselt seda mõttekäiku, mis juhib juristi seaduse seletamisel. Ei puudu sellel arutlusel ka oma üleolev toon, mis tuletab meelde Kant'i pilkamist juristide üle, kes ei suutvat kindlaks teha, mis on õieti õigus+ kui niisugune.

Need arutlused ja ülemalavaldatud vaadete kokkuvõtte annavad meile võimaluse täiel määral kinnitada, et seaduse seletamine on seaduse sisu (mõtete) kindlaks-tegemine. Ilmselgelt on see seaduseandluse operatiivne liikumine, mis küll, jätkatakse meil Riigi Teataja vastutava toimetaja

poolt III. Seaduse teksti kindlakstegemine (kriitika).
=====

Seaduse seletamise esimeseks abinõuks on seaduse teksti kindlakstegemine. Seaduse tekst tuleb kindlaks teha, teda tuleb kritiseerida. Kriitika peab määrama, mis on nimelt õige positiivse õiguse norm; ta teeb kindlaks õige allika, teksti, nii selle tervikus kui ka osades. Mõned nimetavad kriitikat ka juriidiliste normide olemasolu ning õige koosseisu kindlakstegemiseks, arvates selle alla ka õiguslike kommete olemasolu ja eisu kindlakstegemist, seal kus kombeõigus tarvitusel. Psühholoogilise õiguse teooria seisukohast, mis põhimõtteliselt teeb vahet õiguse normide vahel ühest küljest ning seaduseandliste läkituste ja muude normatiivsete faktide vahel teisest küljest, kriitikat võib nimetada tegevuseks, mis on sihitud positiivse õiguse normatiivsete faktide olemasolu ja koosseisu kui objektiivsete andmete ja šabloonide vastuvaidlematuks ja kahtlematuks kindlakstegemiseks, õiguslike küsimuste positiivsete, heteronoomsete otsustuste kättesaamise otstarbel segadel (Petražitsky) ning varasemate seadete kohta on olemas vastavad andmed.

Seaduse teksti kindlakstegemine ei sünnita raskusi, kui on saadaval see ametlik organ, seaduste avaldamise koht, nagu meil Riigi Teataja. Seaduse õige tekst on see, mis ametlikus lehes ilmunud. Selles avaldatud seaduse tekst on ka kohustava jõuga, tal on ametlik ilme. Avaldamisega on seadus üldiselt teatavaks tehtud, nii ametiasutustele kui ka eraisikutele, mille tõttu ta ka üldiselt kohustavaks saab. Seadust tuleb võtta nii, kuidas ta tekst ametlikus lehes avaldatud. Ei saa oletada, et seadusel oleksid vead sees, et avaldatud seadust saaks parandada ilma seaduseandlist aparati liigutamata. Tõsi küll, parandatakse meil Riigi Teataja vastutava toimetaja tegevuse abil. Aga võivad tekkida sage-

poolt niisugused vead, mis on tulnud sellest, et lei ole täpselt äratrükitud promulgatsiooni kaudu publikatsiooniks saadetud seaduse tekst. Teiseks on meil ka ette tulnud juhtumeid, kus Riigikogu juhatus või asjadevalitseja avaldab õienduse mõne vea paranduseks, mis on tekkinud sellest, et promulgatsiooni toimetamisel ei saadetud publikatsiooniks seaduse teksti täpselt nii, kui see Riigikogu poolt vastu võetud. Kuid niisugused parandused või õiendused peab arusaadavalt tehtama kohe pärast seaduse ilmumist, et seaduse maksma hakkamise ajal selle õige tekst teada oleks. Kodanik peab teadma, misugune on seaduse õige tekst, kuna temalt nõutakse, et ta oleks seaduse normidega tuttav. Seaduse mitteteadmine pole vabandav põhjus; sellepärast seadus avaldataksegi ja tehakse üldiselt kättesaadavaks. Sarnane lõpulik tekst peab ka olema kriitiliselt kindlaks tehtud, ja siis on see õige tekst, millele on kohustav jõud ning mida tuleb käsitada. Raskem on seaduse teksti kindlaks teha siis, kui on tegemist mõne vanema seadusega, mis varematel aegadel antud. Kui nende varemate aegade kohta on olemas vastavad ametlikud väljaanded, siis saab nende väljaannete kaudu seaduse õige teksti kindlaks teha. Kui aga neid väljaandeid enam saada ei ole, siis tuleb asuda teksti kritiseerimisele. Kuna seadused on trükitud ka mitteametlikkudes, era-väljaannetes, siis tuleb püüda nende abil seaduse õiget teksti kindlaks teha. Kõik era-väljaanded aga ei või olla usaldatavad. Võhik ehk ei teeks küllaldast vahet ametliku ja era-väljaande vahel, kuid asjatundja peab viimase teksti võtma põhjaliku kriitikaga. Igas era-väljaandes võivad olla vead, mille tõttu selles avaldatud seaduse tekst ei vasta seaduse õigele algtekstile. Need vead võivad tekkida seaduse teksti mitte-täpse äratrükkimise tagajärjel. Aga võivad tekkida sage-

dasti ka sellest, et era-väljaandja, mitte küllalt süvenedes seaduse õigesse sisusse, mõttesse, pealiskaudselt teksti lugedes ja sellest omal viisil arusaades parandab teksti nii, et see seaduse normile hoopis teise mõtte võib anda. Näiteks, kui era-väljaandja, avaldades ülikooli seaduse, milles on öeldud, et asutatakse erimajaanduse õppetool, paneb sõna "erimajaanduse" asemele erimajaandus, - siis on saadud koguni teine mõte, mida seadus oma algtekstiga mitte ei ole tahtnud öelda. See näitab, kui tähtis on seaduses sagedasti ühe tähe muutmine; veel enam, on teada juhtumeid, kus isegi ühe märgi, näiteks komma muutmine või teisele kohale asetamine on suuri arusaamatusi ja kohtuprotsesse tekitanud. Nii võime era-väljaande tarvitamisele asuda alles pärast igakülgselt teksti kriitikat. Kui on kriitika kaudu kindlaks tehtud, et era-väljaandes avaldatud seaduse tekst on õige, vastav algtekstile, ja kui selles era-väljaandes on veel avaldatud ka seletused tarvilikkudes kohtades, väljavõtted seletuskirjadest, kõrgema kohtu seletustest jne., siis on meil tegemist juba väljaandega, mida võib ametlikust väljaandest, mis ilma lisa-seletusteta või kommentaarideta, paremaks pidada; see on ideaalseim allikas, mida üldse võib soovida. Peaasi on muidugi seaduse tekst. On õige tekst käes, siis on juba alus käsitamiseks ning seletamiseks; on sinna juurde leitud ka veel kommentaarid, siis on kõik andmed käsitamiseks ning seletamiseks olemas. Sagedasti, et kriitikast lihtsamalt üle saada, käsitatakse seaduse teksti ametlikust väljaandest, lisa-seletusi, mida ei leidu ametlikus väljaandes, võetakse aga era-väljaannetest. Nii võib siis pärast kriitikat seletamisele asuda.

Petražitsky toob kriitika juurde veel tegevuse, mida praeguseaja kirjanduses õigusteaduse ülesannete

üleslugemise juures tähelepanemata on jäetud. See tegevus seisab normatiivsete faktide, näit. seaduste ja kommete, mitmesuguste kohalikkude seaduste jne. kategooriate käsitamise alade määramises ning piiramises: et nende vahel ei võiks olla kokkupörkeid, et iga kerkiiva küsimuse jaoks oleks üks mõõdupuu lahendamiseks, näit. ühede jaoks komme, teiste jaoks seadus, ühede jaoks niisugune seadus, teiste jaoks teistsugune seadus. Eriti õigusteatus töötab välja erilised reeglid, mis määravad, missuguste seaduste järgi missugused küsimused tuleb otsustada; kui näit. tehing kahe isiku vahel sõlmitakse ühes riigis, täidetakse teises riigis teise ametliku õigusega jne., ehk kui kuritegu on kordasaadetud ühe seaduse maksvuse ajal, kohtumõistmine aga sünnib pärast endise seaduse asendamist uuega jne., siis õigusteatus teeb kindlaks sellekohaste teaduslike kaalutluste põhjal, missugused küsimused tuleb lahendada esimese, missugused teise õiguse järgi. Nõndanimetatud kriitika ja ka praegu tähendatud tegevuse mõte ning tähtsus seisab õigusliste kahtlustuste ja konfliktide pinna kõrvaldamises.

See tegevus pakub ka suurimat juriidilist huvi, kuna ta näitab erilise elemendi peale seletamises, mis põhjeneb järk-järgult vahelduvate ja ühel ajal olemasolevate normide erilisel omavahelisel suhtuvusel. Ühel ajal olemasolevate juriidiliste normide ühtivus esitab enesega kogu antud ühiskonna juriidilist korda ja selle juures nii, et igal normil on oma eriline käsitamise ala: ühes ja samas asjas ei või ühel ajal käsitada mitut normi. Mis puutub järk-järgult üksteisele järgnevate normide suhtuvusse, siis ka siin väljendub see vastastikku eraldav iseloom; uus norm muudab lahendatava küsimuse suhtes enne olemasolnud normide maksvuse.

See, ajas vahelduvate juriidiliste normide suhtuvus on ka nende omapärane iseärasus, mis annab ka juriidilisele seletamisele omapärase iseloomu.

Uuem seadusandlus püüab küll ette näha mitmesugused võimalikud kahtlused selles suhtes, missugustel normatiivsetel faktidel missugustes juhtumites peab olema otsustav tähendus, ja püüab selleks lahendamise reeglid kindlaks määrata. Oigusteaduse funktsioon seisab sellekohaste tühikute täitmisel, seaduse poolt otsustamata jäetud küsimuste otsustamises jne., üldise vastava õiguse üldistamise produktide täiendamises ja arendamises.

IV. Seaduse seletamise viisid.

1. Grammatiline seletamine.

Grammatilise seletamise all mõeldakse seaduse seletamist sõnade ja väljenduste põhjal. Iga kirjalik allikas sisaldab eneses inimese mõtet, mis on väljendatud sõnades. Kuid ka mõte ning sõnad alistuvad teatud reeglitele: loogilistele ja grammatilistele. Kirjutatu kui ka öeldu arusaamiseks on tarvis tutvuneda nende reeglitega; seletaja peab mõttes tekitama kogu selle protsessi, millises antud seadus valmib. Grammatilised reeglid muutuvad aegade jooksul; seletaja peab sellepärast iga antud seaduse seletamiseks käsutama selle aja grammatilisi reegleid, mil seadus antud. Peale selle sarnaselt, nagu igal kirjanikul on oma keele iseärasused, samasugused iseärasused võivad olla ja harilikult ka on seadusandja keeles. Sellepärast grammatiline seletamine eeldab ka nende iseärasuste tundmaõppimist. Seletaja peab tundma keelt, kuna tarvis on sõnade mõtet ja nende ühendusi seletada. Jüristi eriline vilumus peab selle juures

avaldama juriidiliste terminite tähenduse määramises.

Need terminid on sõnad, millel õigusteaduses on tehniline tähendus. Grammatilisel seletusel on eriti suur tähendus siis, kui on tegemist niisuguse vana seaduse käsitlemisega, mis on kokku seatud juba tarviliselt ärajäänud kirja- ning kõneviisis.

Grammatiline ehk filoloogiline seletamine sünnib sellekohaste etümoloogiliste, süntaksiliste ja leksikoniliste abinõude kaudu. Ta opereerib nende abinõudega, mida tarvitab harilik inimesegi lugemise juures. Grammatiline seletamine sellelt vaatepunktilt pole iseäralik; ta on elementaarseim seletamise viis. Kui seaduses tulevad ette sõnad, millel on kui juriidilistel terminitel täpselt kindlaksmääratud mõiste, siis, kuigi neil sõnadel oleks igapäevases läbikäimises ka teine tähendus, ometi jurist peab neid tõlgendama oma eri-terminoloogilises mõistes. Näiteks sõnad: maaomanik, rahvas.

Kuid siin grammatiline seletamine enam ei aita. Ei ole igas juhtumises selge, mis tähendab üks või teine sõna või väljendus. Näit. meie põhiseaduses on öeldud, et riigi võim on rahva käes. Mis on siin rahvas? Rahvas on raekoja ees koos, nagu tähendab tabavalt prof. Uluots, - kas selle käes on võim?

Nii üksikasjadesse minnes näeme, et grammatiline seletamine palju ei anna. Selle tõttu tuleb juristil grammatilise seletamise peale vaadata kui algastme peale. Ta on ainult tõlgendamine sõnade mõtte järgi. See on nagu ainult eeskoda, mille kaudu võime ehitusse jõuda. Selles ehituses läheme üle süstemaatilise ning ajaloolise seletamise juurde.

3. Süstemaatiline seletamine.

Süstemaatilise seletamise abil tuleb normi mõiste kindlaks teha t e r v i k u n a, juriidiliste mõistete kaudu. Ei või ühtki seaduse osa võtta iseseisvana, vaid kokkukõlas tervikuga. Seaduse üht osa seletades peame seda vaatlema osana terveest seadusest.

Süstemaatilise seletamise põhimõte on: seaduses ettetulevad tehnilised ütelused tuleb juriidiliselt kindlaks teha. Kui näit. seaduses esineb sõna "rahvas", siis süstemaatilise seletusega teeme kindlaks, mis see sõna õigusteadliselt vaatepunktilt eneses sisaldab. See tegevus pole aga kerge. Juriidilistes normides leidub palju sõnu, mida tarvitatakse elus, aga juristi suus peab nendel sõnadel äärmiselt kindel piir olema. Süstemaatilise seletamise kaudu peame leidma iga tehnilise ütelse juriidilise tuuma. Kui võhik ei tee vahet näit. maaomaniku ja maapidaja vahel, siis pole see juristile mitte lubatud. Lähtekohaks on tarvis tähele panna, millal seaduseandja on vastavat sõna tarvitanud, kas alati ühes mõttes jne. Kui ta on seda tarvitanud alati ühes mõttes, siis on kerge seletada; on ta aga tarvitanud ühes kohas ühes, teises kohas teises mõttes, siis tekiavad juba raskused. Soovitava tagajärjeni võib jõuda ainult käies sellekohaste reeglite järele. Kui öeldakse, et rahva käes on võim, siis on vaja selgusele jõuda, mis mõeldakse "rahva" all teistes paragrahvides. Teisi paragrahve vaadeldes näemegi, et mõeldakse hääleõiguslikke kodanikke. Väljamaalased pole põhiseaduse vaatepunktilt rahvas, ka alaealised pole rahvas.

Teine põhimõte süstemaatilise seletamise juures on see, et igale seaduse osale peab mingi sisu andma. Ei pea ühe seaduse paragrahvi seletamisega hävitama

teise paragrahvi sisu. Ei tule tarvitada näit. väljenduses "rahva käes on võim" sõna "rahva" selles mõttes, et ei võeta arvesse hääleõiguslikkuse nõuet jne. Seda põhimõtet väljendatakse veel teisel teel. Oeldakse : "seaduseandja ei või rumalust teha". Peame arvama, et seaduseandja on olnud keskmine normaalne inimene ja ta on annud igale oma ütelse osale kaaluva tähenduse. Sellepärast tuleb ka kõigi nende osadega arvestada.

3. Ajalooline seletamine.

Ajaloolise seletamise ülesandeks on seaduse tekkimise kaudu selgusele jõuda tema sisu üle. On tarvis kindlaks teha asjaolud, mis sundisid seaduse väljaandmisele. Need asjaolud, mis seaduse väljaandmist mõjutasid, nimetatakse tehniliselt *o c c a s i o l e g i s*. Tuleb uurida normi loomise käiku, tema vahetada eelkäiva õiguse-seisukorraga. On arusaadav, et seaduse kokkuseadmisel on tarvitatud teisi tolleaegseid allikaid. Et saaksime seaduse sisu kindlaks teha, siis peame sagedasti tarvitama neid allikaid. Mitmesugused arvamisid, mis seaduse tekkimisel avaldatud, võivad selgitust anda seaduse sisu kohta. Peale selle, sagedasti uue seaduse mõiste määratakse täiesti tema poolt muudetava endise seaduse sisuga. Tuleb kindlaks teha see endine norm, mis oli maksev sama asja kohta uue normi loomiseni. Nagu mõnikord on võimatu arusaada vastusest, kui ei ole teada küsimine, mille peale vastus järgnes, nii ka mõnikord on võimatu arusaada sellest seadusest, mis eelmist muudab, kui ei ole tuttav muudetava seaduse sisu. Kui asi puutub laialdasi seadusi, mis haaravad terve õiguse ala, siis ainult tähelepanelikult võrreldes vanat ja uut seadust võib kindlaks teha, kas uus seadus täiesti muudab vana, ja seda veel enam, et nende kahe

seaduse aluseks võib kergesti võetud olla oluliselt erinevad arusaamised antud õiguse ala piiridest. Uus seadus võib mitmeti suhtuda vanasse: ta võib selle täiesti ära muuta (abrogatio), võib selle sisu asendada uue määrusega (obrogatio), seda osaliselt muuta (derogatio) ehk täiendada (subrogatio).

Ajalooline seletamine on väga mitmesuguse ulatusega. Kui on tegemist seadusega, mis uuemal ajal antud, siis on seletamine võrdlemisi kerge. Kui aga tuleb seletada seadust, mis on antud kaugemas minevikus, siis muutub ajalooline seletamine märksa raskemaks. Veel enam, kui meil pole täpselt teada need asjaolud, mis on tinginud seaduse tekkimise, ja allikaid, mida on tarvitatud, siis muutub seaduse seletamisel ühe ainsa paragrahvi seletamine uurimiseks. Peale muu, eriti veel Eestis maksvate seaduste suhtes, tuleb siin järgmist tähele panna. Eii hästi Vene Seaduste Kogu^{Kui} ja Balti ~~Seaduste~~ Seaduste Kogu juures on iseloomustav, et iga paragrahvi juures leidub märkus selle üle, kust paragrahv on võetud. Siin tuleb ajaloolist seletamist tarvitada rohkem kui ühegi teise seaduse juures. Järelikult peame siin vastavad allikad appi võtma. Allikad aga, mida leiame Balti ~~Seaduste~~ Seaduste Kogus kui ka Vene Seaduste Kogus, ulatuvad mitmesse sajandisse. Õiguse ajaloo tundmine on meie veneaegsete seaduste seletamisel sellepärast üldiselt tarvitlik.

Eesti Vabariigis antud seaduste ajalooline seletamine on suurel määral kergendatud selle tõttu, et on saadaval ka kõige algelisemad andmed selle üle, missugused nimelt asjaolud on seaduse tekkimist mõjutanud. Alates üheikuteist sooviavaldustest siin või seal seltskonna kihtides, samal ajal ka sellekohastest märkustest ajakirjanduses jne., ja lõpetades viimaste sõnavõtmistega.

Riigikogus, seaduse lõpulikul vastuvõtmisel, - võime kõiki neid andmeid lugeda parimateks occasio legis'e selgitajateks. Ametiasutustes, ministeeriumites, nende osakondades ja valitsustes, ja ka Riigikogu komisjonides hoitakse alal kõik algotimetused seaduse eelnõude väljatöötamise ning läbivaatamise kohta; Riigikogu koosolekute protokollid ühes seaduse eelnõude tekstidega ja seletuskirjadega on trükitud sellekohastes väljaannetes. Selle tõttu on need andmed kõik veel kättesaadavad; neid kokkuvõttes ja seletatava seaduse tekstiga kõrvuseades saame kätte ajaloolise seletamise. Siia juurde tuleb tähendada, et kuna selliseks seletamiseks kõik teised andmed on enam-vähem hästi usaldatavad, siis seda täiel määral küll ei või öelda Riigikogu üldkoosolekutel vastava seaduse eelnõu arutamisel peetud kõnede kohta: need kõned on sagedasti enam targutused kui otse seaduse sisusse puutuvad. Võetakse sõna mitmesuguste huvide kaitseks; sõnavõtjad pole kõik asjatundjad, tarvitavad väljendusi mis ei vääri tähelepanu. Sellepärast ei või ka kõiki neid avaldusi seaduse ajaloolise seletamise juures puhtana võtta.

4. Seletamine õigluse vaatepunktilt.

Sagedasti tuleb ilmsiks, et ei grammatiline, süsteemiline ega ajalooline seletamine seaduse sisu küllalt ei selgita. Kõigi seletuste peale vaatamata võime seadusele anda ikkagi ühe ehk teise sisu. Seesugustel kordadel on mõeldav juhtnööriks võtta seletus õigluse vaatepunktilt (ex aequitate). Selle vaatepunkti pooldajad seletavad: elu on sedavõrt individuaalne, et õiguslikud normid tunduvad sagedasti karmidena inimeste ülespidamise reguleerimisel. See, mis ühele tundub õigla-

sena, võib teisele ülekohtusena tunduda. Niisuguse vaba õigusemõistmise pooldajad arvavad, et põhimõtteliselt ei ole tarvis mingit õigluse juhtnööri. Et elule vastu tulla, on tarvis õiguses jätta kohtule vaba käsi ja heaksarvamine.

See seletus võib olla iseenesest õige, kuid ainult ühel eeltingimusel: seaduse seletaja peab siis olema läbi ja läbi haritud jurist ning üldse täiesti korralik inimene. Kui ta seda ei ole, siis ei või ka juttu olla niisugusest seletamisest. Seadust võib seletada õigluse vaatepunktilt piiramatu ulatuses ainult ajalooliste traditsioonide ja äärmiselt väljatöötatud kohtunikkude personaali juures. Kui kohtunik lausa kaitseb üht protsessijat, siis seaduse seletamine võib õiglusest muutuda õiglusetuks. Selle kohta on olemas ütetus: "Olgu õigus, kadugu või maailm!" Juba vanad rooma juristid teadsid, et kui meie tahame igat juhtumit üksikult õigluse mõttes arutada, siis võime lõpuks saada suure õiglusetu lõppakkordi. - Sellepärast tuleb õigluse põhimõtte juurde asuda äärmise ettevaatusega.

Seaduse seletamine õigluse vaatepunktilt on ikkagi mõeldav seaduse sisu piirides. Ei ole lubatav teostada seaduse seletamist õigluse mõttes nii, et seaduse piirid täiesti kõrvale jäetakse ja hoopis väljaspoolne otsus tehakse. Ei või tulla õigluse nimel enam seal, kus seaduse norm täiesti kindel ja selle seletamine süstemaatiliselt või muul teel juba tagejärgi annud. Siin peab hoiduma eksituste eest.

V. Kes seletab seadust?

Selle järele, kes seletab seadust, tehakse vahet **l e g a a l s e** ja **d o k t r i n a a r s e** seletamise vahel.

1. Legaalne seletamine.

Seaduse seletamist nimetatakse legaalseks, kui seadust seletab seadustandev asutus või üldse riigi sellekohane asutus. Siin ei seata üles uusi õiguslikke norme, vaid ainult selgitatakse varem antute sisu. Legaalne seletaja on riigi organ, ja tema seletusel on otsekohe praktiline tagajärg. Legaalsel seletamisel on kohustav tähendus, vaatamata sellele, kas see seletus on seletatava seaduse mõiste suhtes õige või mitteõige, kuna see tähendab vastava uue sundnormi määramist. Legaalne seletamine jaguneb järgmiselt: a) autentiline, b) kohtulik ja c) administratiivne. Kui meil oleks tegemist uue Seaduse legaalse seletamist nimetatakse u u s u a a l s e k s, kui on antud mitmel puhul üks ja sama seletus. Selgusetu seaduse mõte fikseeritakse vastava õigusliku kombe arendamise teel. Usuaalne seletamine on komme, ta põhjeneb kombe autoriteedil. Kui autentiline seletamine on vormaliselt uus seaduse andmine, siis a) Autentiline seletamine. a) Autentiline seletamine on seaduse legaalne seletamine seadustandva asutuse poolt. Endise seaduse mõistet seletatakse järgneva seadusega. See on seaduseandline seletamine, mis on välja kutsutud sellega, et on tekkinud kahtlused ja vaieldused seaduse sisust arusaamise kohta. Seaduseandline seletamine viib ka selleni, et tema kaudu antakse seadusele tagasiulatav jõud. See sünnib järgmiselt. Seadus, mis antakse autentilise seletusena, mõjub seletatava seaduse maksvuse aja kohta selle algusest peale. Tähendab, autentilise seletusena antud seadus loetakse maksvaks mitte tema enese vastuvõtmisega või väljakuulutamise, ühes arvatud vacatio legis, vaid seletatava seaduse maksvuse algusest. Siin ei saa öelda, et

seadusel ei ole tagasiulatuvat jõudu (lex ad praeteritum non valet). Sellega on autentiline seletus, mis antud seaduseandlise asutuse poolt, maksev mitte ainult tuleviku, vaid ka mineviku kohta.

Autentilise seletamise kohta kergib küsimus, kas see seadus, mis on antud autentilise seletusena, pole juba uus seadus, vana seaduse kohta täiendava seaduse andmine. Põhjendatakse, et kuna autentiline seletamine sünnib seaduseandlisel teel, seaduse kujus, siis ongi meil tegemist mitte seletamisega, vaid uue seaduse andmisega. Selle põhjenduse saab aga ümber lükata ülemaltoodud väidetega. Nimelt, kui meil oleks tegemist uue seaduse andmisega, siis peaks see seadus nagu harilikult maksuma ainult tuleviku kohta; et aga, nagu ülemal selgitatud, autentilise seletusena antud seadus maksab ka mineviku kohta, siis, järelikult, ta ei saa olla seadus kui niisugune. Peale selle, kuigi autentiline seletamine on vormealselt uue seaduse andmine, siiski sisuliselt on see ikkagi vana seadusesse tungimine ja selle arutamine. Ka sel puhul, kui autentiline seletaja on seadusele hoopis eksliku sisu annud, on ikkagi vana seadus maksuma jäänud; ainult sisuliselt on ta muutunud.

On veel küsimus, kas autentiliseks seletamiseks saab lugeda igat seaduse seletust, mis kuidagi tuleb seadustandva asutuse poolt. Kas näiteks, nagu naljaks tähendatud, ka see on autentiline seletamine, kui parlamendi liige kuskil suvitades annab seaduste kohta seletust. Tuleb öelda, see ei ole autentiline seletamine. Autentiline seletamine on siis, kui parlament on seaduslikus korras koos ja annab seletust nii kui seadust. See on õige autentiline seletamine.

teguisid. Sellekohane tegevus, kohtuotsuste või kohtute otsused võivad olla ja harilikult ka on õiguse välised

avaldused, mis välja kutsutud kohtunikkude õiguslike arvamistega. Selle juures need avaldused võivad olla ja on mitmesuguste õiguse kujude avaldusteks: seaduse - kui tehakse otsust seaduse põhjal, kombeõiguse jne. - kui käsitatakse rahva kombeid jne., intuitiivse või loomuliku õiguse - kui küsimus lahendatakse südametunnistuse järele, õigluse vaatepunktilt. Kuid, teisest küljest, on kahtlematu tõsiasi, et Kohtupraktis annab mõnikord mulje, nagu looks kohus uusi norme, sest inimeste psüühikas ilmuvad õiguslikud elamused, tekib õigustuse ja kohustuse tunne eeldusega, et "nii on alati sarnased küsimused kohtu poolt otsustatud". Iseäranis suur tähtsus kohtupraktisel on Inglismaal, kus väga paljudel ja laialdastel aladel puuduvad seadused, kuna selle asemel on otsustav tähendus tervel real vastavate kohtute otsustel. Vähem, osalt koguni tähtsusetu osa mängib kohtupraktis teistes Euroopa riikides.

Endises õigusteaduses, nagu tõendab Petrazitsky, valitses arvamine, et kui oli olemas *p r a e i u d i c i a*, s.o. üks või mitu sisuliselt üksteisele sarnast otsust, mis varem tehtud, käesoleval ajal otsustamisele kuuluva küsimusega sarnastes küsimustes, - siis kohus pidi järgnema neile prejuditsioonidele, s.o. otsustama küsimuse vastavalt prejuditsioonidele. Nüüdse aja valitsev arvamine lükkab selle õpetuse ümber, põhjendades, et kohus ei ole seotud ei oma enese prejuditsioonidega ega teise, kas või kõrgema kohtu prejuditsioonidega, ja ei pea neile pimedalt järgnema. Kuid Petrazitsky näitab, et siiski mõnikord, teatud tingimustes, ka üksikud prejuditsioonid, peasejalikult kõrgemate kohtute otsused, omavad kohtunikkude ja teiste psüühikas koguni uute normide tähenduse. Neid võetakse aluseks teatud õigustuste

ja kohustuste määramiseks jne. Selle töestusega tuleb ka meil ühineda, kuna ülemal tähendasime meie Riigikohtu otsuste peale samas mõttes.

c) Administratiivne seletamine.

Ka administratiiv asutused peavad oma aktid toime panema seaduse alusel. Need seletused, mis antakse administratiiv asutuste poolt ja aluseks võetakse administratiiv aktidele, nimetatakse administratiivseteks seletusteks.

Administratiivne seletamine tuleb ette igas administratiiv asutuses, mingi seaduse käsitamisel. Administratiiv asutus, täites seadust, leiab selles arusaamatu kohti; ka mitme administratiiv asutuse vahel võivad tekkida vaieldused seadusest õigesti arusaamise mõttes. Iga ametnik peab küll oskama seadust õigesti käsitada, kuid kõikide ametnikkude võimed ei ole ühesuurused; nõrgemate võimetega ametnikud teevad vigu normide tõlgendamisel. See kutsub välja administratiivse seletamise tarviduse. Administratiivne seletamine sünnib hierarhilises korras, nagu administratiivsed korraldused üldse, s.o. seletus antakse alluvatele asutustele, kes on kohustatud sellest kinni pidama; alluvad asutused aga annavad omakorda seletusi neile alluvatele jne. Igas asutuses on olemas sellekohased ettekirjutused või ringkirjad juhtnõõriks, mis küll tahavad olla iseseisvad administratiivsed korraldused, seaduste põhjal ja piirides, kuid põhjalikumalt vaadeldes paistavad suuremalt osalt ometi olevat maksimate normide üksikasjalised seletused, mida iga ametnik ise peaks mõistma. Võib öelda, kui kõik ametnikud ja asutused püüaksid õigesti aru saada normide sisust, siis suur osa niisuguseid administratiivseid juhiseid võiks ära jääda.

Nagu autentiline ja kohtulik seletamine, nii ka administratiivne seletamine ei ole uute normide loomine. Veel vähem, kuna autentilise ja kohtuliku seletamise juures, nagu ülemal tähendatud, võib tekkida mulje, nagu oleks tegemist uute normide loomisega, siis administratiivse seletamise juures ka seda muljet tekkida ei saa. Mikspärast? Sellepärast, et autentiline ja kohtulik seletaja, nagu nägime, peab lahendama küsimuse igas juhtumis, kus seaduses võivad tühikud leiduda; siis võib ka uue normi loomise mulje tekkida. Administratiivne seletaja aga ei saa seal, kus seaduses tühik esineb, küsimust enam ise otsustada, vaid peab teised teed abiks võtma. Nii ei saa administratiivsel seletamisel uute normide loomise muljetki tekkida.

Missugused on need teised teed, mida administratiivne seletaja peab abiks võtma, kui seaduses esineb tühik? Tarvitatakse kolme teed. Esimene on see, kus administratiivne seletaja pöördub seletusepärimisega oma otsekohese ülemuse või sellekohase nõuandva asutuse poole. Ülemus või sellekohane asutus püüab küsimust lahendada esiteks selle põhjaliku juriidilise kaalutlusega omalt poolt ja selgitamisega, kas küsimuse tõstja on õigesti jõudnud veendumisele, et seaduses tõesti tühik esineb. Kui ollakse kindlas arvamises, et tegemist on tõesti tühikuga, siis peab vastav ülemus omakorda asuma küsimuse lahendamisele ühel neist kolmest teest. Kui aga selgub, et küsimuse tõstja on oma arvamises või seletamises eksinud, siis antakse seletus juhtnõõriks ettekirjutusena või ringkirjana juhise näol, nagu ülemal tähendatud. Teine tee on see, kus administratiivne seletaja esineb seaduse eelnõuga autentilise seletuse saamiseks; siis peab küsimus lõpulikult lahendatama autentilise seletamisega. Kolmas tee on kohtuliku seletuse

appivõtmine. Seda saab kätte küsimuse viimisega kohtu lahendamisele, kas ühe poole kaebuse või kõrgemalt kohtult seletusepärimise teel. Need kolm teed on meil kõik peaaegu ühevõrra tarvitusel.

2. Doktrinaarne seletamine.

Seaduse seletamist nimetatakse doktrinaarseks, kui seadust seletab vabalt asutus või isik, kelle seletusel ei tarvitse otsekohe praktilist tagajärge olla. See on seaduse seletamine otseses mõttes. Mitmesugused isikud, kodanikud, kohtunikud, teaduse esindajad võivad seadust seletada vabalt, ilma et sellel oleks niisuguseid tagajärgi nagu legaalsel seletamisel. Näiteks professor, loengu pidamisel seadust seletades, annab meile doktrinaarse seletuse. See seletus näitab, kuidas tuleb seadusest aru saada puhta mõistuse seisukohast. See on, kui võib nii nimetada, seaduse ideaalne seletamine. Seletamine kui niisugune on mõnede arvates, nagu tähendab Savigny, mõeldav ainult doktrinaarse seletusena. Doktrinaarne seletamine loetakse sellega võrreldavaks kui legaalne.

Doktrinaarne seletamine sünnib samuti kui legaalne grammatiliselt, süstemaatiliselt ja ajalooliselt; õigluse vaatepunktilt aga võib doktrinaarne seletamine olla veel laialdasem ja vabam kui legaalne. See on ka arusaadav, sest seletamine õigluse vaatepunktilt, mis nõuab seletajalt kõrget haridust ning üldse kõiki paritativseks interpretatsioonideks seletajal peab olema, - leiab nende tingimuste olemasolu korral doktrinaarse seletamise juures tõesti suured võimalused õigluse põhimõtete rakendamiseks. Kuna peale selle doktrinaarsel seletamisel ei ole otsekoheid praktilisi

tagajärgi, vaid see kannab enam teadusliku arutluse iseloomu, siis võib doktrinaarne seletaja õigluse vastepunktilt võrdlemisi vabalt seletusi avaldada. Kui see Doktrinaarsel seletamisel võivad olla kaudsed tagajärjed. Need tulevad ilmsiks siis, kui näiteks kohal- tunkud võtavad mõne otsuse tegemisel aluseks doktri- naarse seletuse. Uldisemas mõttes annab doktrinaarne seletamine tagajärgi niisugustes juhtumites, kus era- isikud või valitsusasutused kasutavad õpetatud juris- tide nõuandmisi eriti tähtsates ja vaieldavates asjades ning küsimustes. Seetõttu kõik Eesti kodanikud, teiseks need kodanikud peavad olema hääleõiguslikud, edasi keht- pole kohtu VI. Seaduse seletamine tagajärgede poolest. ===== nimegi, et mõiste "rahvas" on sellekohase seletuse kaudu Seaduse seletamisel võib selguda, et seletatavas õiguslikus normis on tarvitatud väljendusi, mis ei vasta normi tõeliku mõttele; need väljendused püüa- vad haarata rohkem või vähem sellest, mida normi autor tahtis väljendada. Niisugustel kordadel seletamine, mis peab kindlaks tegema normi tõeliku mõtte, esimeses juhtumises - enam kitsama, teises - enam laiema, - nime- tatakse vastavalt kitsendavaks (interpretatio restric- tiva) ja laiendavaks (interpretatio extensiva). See on seaduse seletamise liigitamine selle järele, missuguste tagajärgedeni eelpooltoodu meid viib. Laien- dava kuilaga seletamisega kõrvaldatakse ainult lihtne selgusetus normis, siis seletamine nimetatakse dekla- ratiivseks (interpretatio declarativa). Laiendav seletamine on vastupidine kitsendavale.

1. Kitsendav seletamine.

Laiendava seletamise näitena võib tuua alljärgi- Seaduse kitsendav seletamine on seaduse tõlgen- damine kitsamalt kui seda teeb grammatiline seletamine. Kitsendava seletamise kaudu osutub seaduse sisu kitsamana

kui see grammatilise seletuse juures näib; seaduse sisu omab kitsamad raamid.

Sagedasti peame seadusele andma kitsama sisu kui see esialgu ilmsiks tuleb. Näiteks Eesti Vabariigi põhiseaduses on öeldud: riigi võim on rahva käes. Grammatiliselt seletades väljendust "rahva käes", võib arvata, et selle rahva hulka kuulub kogu Eesti riigi piirides elav rahvas, vaatamata vanuse jne. peale. Kui aga vaadelda teisi paragrahve, siis näeme, et rahvaks ei saa lugeda kõiki Eestis elavaid kodanikke; see rahvas, kelle käes on võim, on: esiteks kõik Eesti kodanikud, teiseks need kodanikud peavad olema hääleõiguslikud, edasi kes pole kohtu poolt karistatud, jne., jne. Selle tõttu näemegi, et mõiste "rahvas" on sellekohase seletuse kaudu saanud kitsama tähenduse kui see esialgul paistis. Seda mõistet on selgitanud kitsendav seletamine.

Võrreldes seaduse seletamist viiside ja tagajärgede poolest näeme, et kitsendava seletamise saame kätte süstemaatilise ning ajaloolise seletamise tagajärjena.

Kitsendavat seletamist tuleb alati tarvitada eriseaduste käsitamisel.

2. Laiendav seletamine.

Seaduse laiendav seletamine on seaduse tõlgendamine laiemalt kui seda teeb grammatiline seletamine. Laiendava seletamise kaudu antakse seadusele laiem sisu kui seda grammatiline seletamine lubab. Seaduse sisu tundub laiemana ja suuremana kui ta seda vormi poolest on. Laiendav seletamine on vastupidine kitsendavale.

Laiendava seletamise näiteks olgu toodud üliõpilaste mõiste kindlakstegemine. Kui kuskil tarvitatakse sõna "üliõpilane", siis tuleb silmas pidada, missuguse juhtu-
et kui karistegu pole seaduses ette nähtud, siis langeb karistus ära, teiste sõnadega: ühtki karistust ilma see-

"
miga on meil igakord tegemist. Uhes juhtumis tuleb seletada seda kitsendavas, teises aga laiendavas mõttes, olenevalt sellest, missuguse tagajärjeni viib süstemaatiline ning ajalooline seletamine. Kui näiteks võtta mingisugune määrus, mis on ülikoolis maksmata pandud üldse üliõpilaste kohta, ütleme suitsetamise keeld või professori korraldustele alistumise nõue, siis on selge, et grammatilise seletamisega ei saa selle määruse õiget mõtet kätte. Nimelt sellepärast, et ülikoolis peale üliõpilaste sõna otseses mõttes on veel ka vabakuulajaid. Tekib küsimus, kas antud määrus ei käi ka vabakuulajate kohta. Siin jõuamegi süstemaatilise ja ajaloolise seletamise kaudu sellele, et tehakse kindlaks määruse maksvus ka vabakuulajate kohta.

Nii oleme näidanud, kuidas laiendav seletamine on aitanud selgitada normi mõtet laiemas tähenduses kui see algul paistis.

VII. Analoogiad.

Oleme tundma õppinud, kuidas õiguslikud normid ühiskonnas maksavad ja selle elu korraldavad. Et see korraldamine oleks võimalik, on vaja seaduse sisu kindlaks määrata ja alles siis korraldada. Tekib aga küsimus, kas on seaduses, üldse objektiivses õiguses kõik elus ette tulevad juhtumid ette nähtud. On võimalik, et makevas õiguses ei ole mõned juhtumid ette nähtud, ja nende otsustamiseks ei ole siis ka vastavat normi leida. Niisugustel kordadel on tühikud seadustes, õiguses.

Mõnest seisukohast vaadates paistab küll, nagu seaduses polekski tühikut: kui puudub norm, siis on võimalik talitada igatpidi. Nii kriminaalõiguses maksab põhimõte, et kui kuritegu pole seaduses ette nähtud, siis langeb karistus ära, teiste sõnadega: ühtki karistust ilma see-

duseta (nulla poena sine lege) ! Avalikus õiguses, kuigi oletada tühiku puudumist, sest peavad olema iga juhtumi kohta objektiivsed normid, ilma milleta riigil on võimatu tegutseda, - siiski tulevad ilmsiks tühikud. Siis riigivõim peab neid tühikuid täitma. Sarnased nähtused pole küll sugugi soovitatavad, aga nad võivad esile tulla. Eraõiguses aga küll pole nõutav, et kõik oleks seaduses ette nähtud. Selle tõttu tuleb ka ette juhtumeid, kus näiteks kaks isikut omavahel mingisugusesse vahekorda astudes ja selle üle omapärast lepingut sõlmides jõuavad seisukorrani, et kohus peab küsimuse lahendama. Ainsana on tähtis, et kodanikud, korraldades oma vahekordi, ei toimiks avalikõigusele vastu. Tühiku ilmsikstulekul on mõjuvaks abinõuks tekkinud raskendavast seisukorrast pääsemiseks, nagu nägime juba ülemal, autentilise ning kohtuliku seletuse appivõtmine, ka administratiivse seletamise kaudu. Peale selle oleks mõeldav veel üks võimalus tühikust ülesaamiseks: küsimus otsustamata jätta. Kuid tegelikult osutub see võimatuks, sest kui vaieldavad küsimused jäetakse lahendamata ja nende taga peituvad huvid tähelepanemata, siis ühiskondlised vahekorrad jääksid ilma tarviliku juriidilise kaitseta ning ei oleks võimalik normaalne ja rahulik ühiskonna elu korraldamine. Aga ka autentiline seletamine ei ole alati tegelikult küllalt hõlbus. Iga tühiku puhul hakata ootama autentilist seletust, mis järgneb seaduseandlises korras, viivitaks küsimuse lahendamist pikemaks ajaks, kuni seaduse eelnõu oma käigu läbi teinud. Selle aja jooksul peaksid asjast huvitatud pooled jätma oma asja seisukusse, mis kogu ühiskondlisele elule kasulik ei ole. Selle juures ei või seaduseandlist seletamist üksiku

juhtumi puhul tunnustada küllalt mõjuvaks abinõuks kõige õiglasema normi kindlaksmääramiseks. Niiviisi sarnased seaduseandlised aktid osutuvad väga puudulikkudeks õiguslikkudeks normideks nii üldiseks käsitamiseks tulevikus, kui ka antud eriküsimuse lahendamiseks. Sellepärast niisugune seaduseandlus, ehk küll on käsitamist leidnud minevikus, kui seadusel oli õiguse allikate seas kaua aega valitsev seisukord laialdastel alustel, on uuemal ajal põhimõtteliselt kõrvale jäetud, kuid tegelikult leiab ometi sagedasti tarvitamist. Puudulik seaduseandlus loob selleks eriti avara pinna.

Hõlpsam on juba kohtulik ning administratiivne seletamine. Sellepärast peetakse ka neid seletusi kõige kättesaadavamateks tühikute kõrvaldamise abinõudeks.

Kuid, kuigi tühikuid saab osalt täita seaduse laiendava seletamise kaudu, siiski on selge, et kõiki tühikuid ometi nii täita ei suudeta. Mis siis teha?

Siis jõutakse tegevuseni, mida nimetatakse **a n a l o o g i a t e** tarvitamiseks. See on viimane abinõu otsuse kättesaamiseks mingisuguses küsimuses, kus seletamine otseses mõttes enam ei aita. Juriidilise normi käsitamine analoogia põhjal aitab positiivses õiguses tühikuid täita. Analoogia peab lahendama niisugused õiguslikud küsimused, mis ei ole seadustes ette nähtud ega ei või otsustatud saada õiguseteadusega saavutatud üldiste õigusliste põhimõtete najal, vaid seaduste ning üldiste põhimõtete käsitamise abil, mis näevad ette kõige enam sarnasust otsustamisele kuuluvate juhtumitega. Kui on tegemist üksiku seaduse või kombe käsimisega selles ettenähtud sarnastes juhtumites, kui käsitatakse reeglit üksikust seadusest, siis nimetatakse seda **s e a d u s e a n a l o o g i a k s** (analogia legis).

Kui aga on tegemist üldiste õiguslike põhimõtete analoogilise käsitlemisega, kui käsitletakse reeglit terve õiguse süsteemist, siis nimetatakse seda õiguse analoogiaks (analogia iuris).

Rääkides seaduse ja õiguse analoogiast, on meil tegemist ainega, mis peaks kuuluma õieti õiguse allikate hulka. Ei tuleks segada seaduse seletamist normi analoogilise käsitlemisega. Seletamine on normi sisu selgitamine, analoogia aga normi käsitlemine niisugustes juhtumites, mis normis ette ei ole nähtud, kuid mis on õiguslikus suhtes analoogilised nende juhtumitega, milleks normid on määratud. Siiski nii seaduse kui õiguse analoogia on teatavas mõttes seaduse seletamine. Analoogia erineb seletamisest sellepoolselt, et ta sisaldab eneses kahtlemata õiguslike normide loomise elementi. Analoogete kaudu luuakse uusi norme ja sellega nad esinevad õiguse allikatena. Analooget tarvitades meie ei piirdu antud õigusliku normi sisu selgitamisega, vaid võtame temast enam üldised alused, mis kataksid ühtviisi selle juhtumi, mis antud normis ette nähtud, kuid ka selle, mis temaga sarnane. Selles analoogia põhjal käsitletava normi üldistamises seisab mõnesuguse vaba õiguse-loomingu element. Tähtsatud vabadus analoogia juures on piiratud positiivse õiguse-materjali piiridega, millest võetakse lähtepunkt (Taranovsky).

Nii siis, seaduse analoogia on sellekohase normi rakendamine asjaoludele, mis on analoogilised normis ette nähtud asjaoludega. Kui otsustamisele kuuluv küsimus ei ole otse ette nähtud mitte üheski seaduse paragrahvis, siis tuleb kõige esiteks otsida, kas ei ole seaduses ette nähtud mõni juhtum, mis antud juhtumiga sarnane. Kui

leidub mõne maksva normi hüpoteesis niisugune faktiline koosseis, mis on sarnane otsustamisele, kuuluva küsimuse faktilise koosseisuga, siis sarnase faktilise koosseisuga normi dispositsioon laieneb ka selle juhtumi kohta, mis otsustamisele kuulub. Näiteks, meil Eestis, Balti Tsiviilseadluste (Kogu 3-nda köite) järel on võimalik testamendi kaudu luua erilisi juriidilisi isikuid - asutusi; isik võib tahteavalduse kaudu asutada haigemaja jne. Kui aga isik teeb seda eluajal, kuna seadus näeb ette, et seda ainult pärast surma teha saab, siis kergib küsimus, kuidas tuleb toimida seaduse käsitamisel, selles juhtumis? Peab tähendama, et siin lahendatakse küsimus seaduse analoogia abil.

Õiguse käsitamise protsessis tulevad siiski ette juhtumid, mille jaoks ei saa leida maksvate õiguslike normide hüpoteesides midagi sarnast nende juhtumite faktilisele koosseisule. Niisugusel korral on õigusliku normi käsitamine analoogia põhjal võimatu; siis tuleb konstateerida tingimatu, absoluutse tühiku olemasolu positiivses õiguses. Tuleb küsida, kuidas täidetakse niisugused tingimatud tühikud?

Vana vool, nagu tähendab Taranovsky, läks välja n.n. loogilise kinnisuse või õiguse lõplikkuse ettekujutusest. Selle all mõeldi, nagu oleks positiivsel õigusel niisugune omadus, mille tõttu ta sisaldab oma sisemises loogilises koosseisus küllaldast materjali kõikide, käsitamise korras võimalikkude juhtumite otsustamiseks, selles arvus ka niisuguste juhtumite, mis üheski maksvas õiguslikus normis ei ole ette nähtud. Vana voolu vaatepunktilt ei ole positiivses õiguses tingimatuid tühikuid; on ainult suhtelised tühikud, mis tekivad seaduse eri-paragrahvide puudumisest, - kuid need ei ole tingimatud tühikud positiivses õiguses, sest nad täide-

takse sellest samast positiivsest õigusest tema ümber-
töötamise iseäralise loogilise võtte abil, mida nimetati
õ i g u s e a n a l o o g i a k s .

Õiguse a n a l o o g i a l e i a b a s e t s i i s ,
k u i o b j e k t i i v s e ^{õiguses} s y e t t e n ä g e m a t a
j u h t u m l a h e n d a t a k s e m a k s v a õ i g u -
s e ü l d i s t e s t p ö h i m ö t e t e s t s a a -
v u t a t u d n o r m i a l u s e l . Saavutatud normi
rakendatakse esilekerkinud juhtumi suhtes. Kõikide olemas-
olevate normide kogu peetakse silmas; võetakse välja tea-
tavat üldised põhimõtted. Nende põhimõtete alusel luuakse
uus norm, mis aitaks küsimust käesolevas juhtumis lahен-
dada ja objektiivse õiguse tühikut täita. Õiguse analoo-
gia võetakse abiks siis, kui seaduse analoogia osutus
võimatuks, s.t. kui ei leidu õiguslikku normi, mida oleks
võidud käsitada analoogia põhjal, ja kui tuleb avalikuks
tingimatu tühiku juhtum positiivses õiguses. Vana teooria
vaatepunktilt niisugune juhtum siiski ei tunnustatud tin-
gimatuks tühikuks, vaid suhteliseks, ja kuulus otsustamisele
positiivse õiguse põhjal, mida selleks tuli võtta erili-
sele loogilisele läbitöötamisele. Selles mõttes on õiguse
analoogia läinud kaugemale seaduse analoogiast, kuigi
esimese tarve tekib samalgi puhul mil teise.

Nagu veel tähendab Taranovsky, uus teooria tunnustas
positiivses õiguses tühikute täitmise põhimõtte vaba õigu-
seloomingu teel, õiguse käsitamise korras. Õiguslik teh-
nika, mis ehitatud tähendatud alustel, sai nimetuse
"mõistete õiguseteadus", sest ta teotses positiivse õigu-
se üldiste mõistete ehitamisega ja viis kogu õiguse kä-
sitamise protsessi nendest mõistetest vormalse - loogi-
lise dedutseerimise juurde. Niisugune õpetus tühikute
täitmisest positiivses õiguses tekib õiguse teostamise

loogilisest protsessist ja teeb õiguseteaduse paratamatult ka positiivse õiguse allikaks.

Tarvitatud allikaid:

- 1) Prof. J. U l u o t s ' a loenguid;
- 2) L. J. P e t r a z i t s k y. Теорія права и государства
въ связи съ теоріей нрав-
ственности.
- 3) F. V. T a r a n o v s k y. Энциклопедія права.
- 4) N. K o r k u n o v. Лекціи по общей теоріи права.

--ooo000ooo--

Auhinnatöö

374 335¹

TU RAAMATUKOGU



1 0300 01104402 3